

Politični pogled na zadružništvo v letih 1945-1946

SLAVICA TOVŠAK

Splošna politična usmeritev poveljnega časa je bila v vseh političnih govorih in v teoretičnih razpravah, ki so imele gospodarsko naravo, vselej naklonjena tudi zadružništvu. Zajeto je bilo tudi v ustavni formulaciji, v kateri je bilo v sedmem členu poudarjeno, da država posveča posebno pozornost in daje podporo ter olajšave ljudskim zadružnim organizacijam,¹ zelo jasno izraženo pa tudi pozneje v petletnem planu. Vodstvo Komunistične partije je hotelo še posebej poudariti, da bo zadružništvo kot vzor postavljeno na nove, socialistične temelje, ki bodo dokončno obračunali s kapitalistično obliko, temelječo na izkoriščanju. V političnih nagovorih so bile vselej v ospredju ljudske množice, katerih interese bodo ščitile nove zadruge, ki zaradi vsebine svojega dela in politične naravnosti ne bodo več predmet manipulacij oderuhov.

V prvem poveljnem obdobju se je zadružništvo za svoj obstoj bojevalo najprej proti kapitalistični špekulaciji, proti splošnim gospodarskim težavam, v katerih smo se znašli po osvoboditvi zlasti na področju trgovine in preskrbe. V drugi fazi pa je bilo posebej poudarjeno, da zadružništvo dobiva vlogo pomembnega gospodarskega orodja za pritegovalje maloproduktivnih, kmečkih in drugih množic v plansko gospodarstvo in socialistično graditev dežele.²

Edvard Kardelj se je v svojih analizah zadružništva pogosto skliceval na Lenina, ki je ocenil, da je imelo predvojno zadružništvo vendarle nekaj pozitivnih temeljev. Med njimi so posebej pomembne politične, ekonomske in organizacijske izkušnje, te pa je vredno upoštevati in uporabiti. Znamenite so bile besede Edvarda Kardelja iz govora, ki ga je imel 13. 2. 1945, v času, ko celoten slovenski prostor še ni bil osvobojen: "Če hočemo vse pridobitve obdržati, moramo postati tudi gospodarsko močni, moramo tudi svoje bodoče gospodarstvo razumno urediti in organizirati." Vzporedno s tem je nakazal tri razvojne sektorje, ki bodo usmerjali gospodarstvo in na katerih bo slonela oblastvena struktura: državni, zadružni in privatni sektor. Pogoji za zdravo zadružništvo je bil za Kardelja brezpogojno politično čista zadruga, iz katere je treba odstraniti vse nasprotnike sistema in politične špekulante. Mesta v zadružnih odborih morajo pre-

vzeti kmetje, delavci, inteligenca, ki bodo ob pridobitvah revolucije edini znali voditi zadruge v ljudsko korist.³ Ves politični vrh je bil vsaj v prvi fazi zadružništva prežet z mislijo na sovražnika, ki je "zvit", "prekanjen", oborožen z "lažnimi parolami", z razbijanjem enotnosti, s hujskanjem proti obnovi, proti zadrugam in obdelovanju zemlje. Pri tem se je skliceval na ljudske množice, množične organizacije, zlasti odbore Osvobodilne fronte, ki se s skupnimi močmi lahko edini ob budnem spremljanju zadružnega življenja zoperstavijo negativizmu v zadružnih vrstah. Zgoraj navedeni razlogi so bili dovolj argumentirani za takojšnjo organizacijo zadružništva.

Tudi ob poznejši predstavitvi referata Edvarda Kardelja na plenumu CK KPJ leta 1948⁴ je še jasno razvidno, da se je Partija odločila za usmerjeno kmetijsko politiko, ki se ne razlikuje od načrtanih smernic in temelji na

1. ukrepov za omejitve monopola individualnega gospodarstva v kmetijski proizvodnji;
2. povezovanju delovnih kmetov s socialističnim sektorjem;
3. politični aktivnosti za utrditev povezave med delavci in kmeti;
4. vsestranskem razvijanju kmetijskega zadružništva od najvišjih do najnižjih oblik;
5. razvijanju in krepitev državnih kmetijskih posestev, živinorejskih farm in široke mreže ekonomij.⁵

Edvard Kardelj je v svojih govorih v poznejših letih velikokrat govoril o prihodnosti linije CK in KP v zvezi s kmetijstvom. Vendar je moral že v letu 1948 javno priznati, da je moč socialističnega sektorja še premajhna, da je bilo izvajanje politike kmetijstva kot takega premalo vztrajno. Še vedno se je skliceval na kapitalistične strukture na vasi, premajhno izobraženost kadrov, ki niso sposobni reševati nekaterih vprašanj.

Do spora z informbirojem je bilo navzoče sklicevanje na Leninov kooperativni plan socialističnega kmetijstva, ki ga je, kot je bilo že poudarjeno, Edvard Kardelj modificiral na slovenske oziroma jugoslovanske razmere.⁶

¹ Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije, Uradni list FLRJ, št. 10/1. februar 1946.

² Edvard Kardelj, Problemi Socialistične graditve, knjiga I., Ljubljana 1956, str. 99.

³ Maks Krmelj, Pot v novo zadružništvo. Inicijativni zadružni odbor, zv. 1, Ljubljana 1945, str. 5.

⁴ Edvard Kardelj, Naloge naše politike na vasi, II. plenum CK KPJ, 28. 1. 1949.

⁵ Prav tam.

⁶ Edvard Kardelj, Problemi naše socialistične graditve, Knjiga I. Ljubljana 1956, str. 380.

Dr. Milan Lemež je pri političnem ocenjevanju slovenskega zadružništva strogo izhajal iz petih točk, ki naj bi bile nekakšno vodilo uspešnosti delovanja zadrug:

1. Zadružništvo je treba politično vključiti v narodnoosvobodilno gibanje in ga postaviti v službo njegovih naprednih demokratičnih pridobitev.
2. Pomembna je njegova včlenitev v splošno linijo gospodarske politike našega političnega vodstva.
3. Zadružništvo moramo zgraditi na pozitivnih razvojnih prvinah in na napredni usledini slovenske skoraj 70-letne zadružne preteklosti.
4. Reorganizacija zadružništva je potrebna v smislu uspešnega opravljanja nove funkcije in novih nalog, ki se začitujejo v politično in gospodarsko življenje.
5. Nujna bo vključitev v zadružništvo preostalih jugoslovanskih narodov in v naš napredni, demokratični, politični in gospodarski sistem.⁷

Lemežu so torej kot temeljna podlaga rabile pridobitve narodnoosvobodilnega boja. Osvobodilna fronta in nova država – državna ljudska demokracija. Kot pri vseh drugih snovalcih zadružne teorije je tudi pri njem slutiti strah pred fašističnimi nazadnjaškimi prvinami (ki bi se lahko uveljavile na vodilnih položajih tudi v zadružništvu) in pojavi stare strankarske miselnosti, ki bi jo lahko izničila predvsem Osvobodilna fronta. Ta bi lahko s svojo budnostjo in vplivom zelo pomagala preprečevati zaveznitvo z mednarodno reakcijo.⁸

Prve smernice in politično propagando o pomenu ustanavljanja zlasti NAPROZ, zasledimo v tisku že zelo zgodaj. Tako so na primer v celotnem mariborskem okrožju že ustanovljenim nabavnim in prodajnim zadrugam, vinarskim in mlekerskim zadrugam kot delovno gradivo posredovali razmišljanje F. Svetka, v katerem je opozarjal na finančno plat delovanja in zadrugam priporočal ustvarjanje njihovega lastnega obratnega kapitala, ki je hkrati tudi najcenejši obratni kapital.⁹

Glasniki zadružnega gibanja so na množičnih sestankih v krajih, okrajih in okrožjih predstavljali zadružno gibanje po vnaprej določenem scenariju, ki je obsegal te vsebinske sklope:

- obravnavanje vzrokov materialnih in moralnih ruševin kot dediščine fašizma oziroma imperializma v kapitalističnih deželah;
- ocena Osvobodilne fronte v luči medsebojnega sodelovanja in povezanosti vseh ljudskih sil kot prvi pogoj za popolno narodno osvoboditev;
- zadružno gibanje kot socialna stvarnost in življenjska nujnost, ki se pojavlja na povsem

nasprotnih načelih, kot je to navzoče v kapitalizmu;

- bistvo zadružništva, njegov pomen in namen v gospodarskem, političnem in kulturnem pogledu;
- vzroki propadanja nekdanjih zadrug;
- zadružništvo v demokratični federativni Jugoslaviji.¹⁰

Zadruge so bile posebej opozorjene, da se delež ne obrestuje, saj bi s tem izgubile svojo zadružno vlogo, pač pa se ob koncu leta članstvu vrne ves presežek od vsote, ki so jo vplačali za nabavo blaga. To je pomenilo malenkosten dvig cen nad nabavno ceno s prišteto režijo; s plačilom vseh računov, poravnavo davkov in drugih obveznosti je pri dobrem poslovanju obstajala možnost povračila, navadno v blagu. Glede samih deležev pa je Glavni odbor enotnih strokovnih zvez delavcev in nameščencev v Beogradu izdal priporočilo, da lahko podružnice strokovnih organizacij posredujejo pri podjetjih, v katerih so člani zaposleni, za odobritev vsote kot predujem na plačo, torej kot nekakšno posojilo, ki ga lahko vračajo v določenih obrokih. Takšen način bi omogočil hitro formiranje zadružne obratne glavnice, to pa bi posledično pomenilo čim hitrejšo in čim uspešnejše poslovanje. Sočasno bi se lahko zavest pripadnosti zadrugi tesno povezala z zavestjo gospodarnosti in zainteresiranostjo, da zadružniki sodelujejo pri nadzoru nad poslovanjem, da bdijo nad upravljanjem z zadružnim imetjem in premoženjem in da postanejo v nekem smislu solastniki in sogospodarji.

Tudi na prvem kongresu Enotne strokovne zveze delavcev in nameščencev (dalje ESZDN), ki je potekal od 23. do 25. septembra 1945 v Ljubljani, so ob ugotavljanju gospodarskega položaja delavskega razreda posebej postavili v ospredje vprašanje zadružništva: "Naše novo zadružništvo bo poleg državnega sektorja pomagalo dvigniti gospodarsko raven delovnega ljudstva, zato lahko pričakujemo, da bo zaveden delavec, strokovno organiziran v ESZDN, gospodarsko pa v zadrugi, kjer bo sodeloval in soodločal ter jo čuval, da se več nikdar v zadrugo ne bodo vrnili elementi, ki bi za svoje osebne špekulacije zlorabljali zadružno misel in imetje ter izkoriščali delavce in kmete."¹¹

Zaradi neznanja, nevednosti pa tudi zaradi nagnjenja k tendencioznosti in zaradi negativne nastrojenosti do zadrug so v tisku izhajali članki, ki niso ustrezali resničnemu stanju. Primerjava

⁷ Ljudska pravica, št. 38/8. 6. 1945, str. 4.

⁸ Prav tam.

⁹ F. Svetek, Zadružna obratna glavnica, Delavska enotnost, 28. 7. 1945, str. 4.

¹⁰ Povzeto po Novi zadrugi, št. 11/1945, str. 3.

¹¹ Urad ESZDN je imel poleg predsedstva še šest organizacijskih oddelkov: 1. Organizacijski oddelk, 2. Oddelk za uvajanje delovnih odnosov, 3. Oddelk za socialno zaščito, 4. Oddelk za narodno-gospodarska vprašanja in zadružništvo (pokrival je zlasti delavsko zadružništvo), 5. Oddelk za prosveto in propagando, 6. Oddelk za fizkulturo in mladinska vprašanja.

članka v Mariborskem vestniku z dne 28. 10. 1945 pod naslovom "Zadružništvo naj pospeši pobijanje špekulacij" in članka v Ljudski pravici z dne 20. 10. 1945 pod naslovom "Draginja moramo zaježiti" daje slutiti napačno vrednotenje vloge zadružništva pri oblikovanju cen. Avtorji niso upoštevali, da je šlo pri določanju cen za tri temeljne, med seboj neodvisne sklope:

- vprašanje maksimiranja cen za odkup;
- vprašanje maksimiranja cen pri prodaji in
- vprašanje tistega blaga, pri katerem cene niso bile določene oziroma racionizirane.

Odkupne in prodajne cene, ki so bile natančno določene, so sodile pod resor zveznega oziroma federalnega ministrstva. Oblikovale so se na podlagi različnih kriterijev. Na primer na ceno sladkorja so vplivali odkupna cena sladkorne pese, višina delavskega zasluga v tovarni sladkorja, prevozni stroški za peso, višina državne trošarine, prometni davek in še kaj. Zadruga na ta cikel niso imele nikakršnega vpliva in prav tako ni o tem odločala dobra ali slaba organizacija NAPROZ ali celo NAVODA. Zadruga so v teh primerih nastopale le kot razdeljevalke blaga po cenah, ki so bile vnaprej določene. Podoben položaj kot pri sladkorju je bil tudi pri drugih kmetijskih pridelkih: krompirju,¹² fižolu,¹³ mleku,¹⁴ suhih gobah,¹⁵ ježici, repi, korenju, sadju, vinu, mesu,¹⁶ žitu,¹⁷ medu.¹⁸

Vzporedno s cenami za takšne artikle smo v prvem obdobju priče številnim špekulantom, ki so si prizadevali kupovati tovrstno blago, ga preplačati in ga nato preprodajati na črni borzi mimo prehranjevalnih organizacij.

Drugače je bilo seveda pri tistih izdelkih, ki niso imeli določenih cen in se niso uvrščali v seznam racioniranih artiklov. V teh primerih pa so zadruga ne le lahko, ampak morale izpolniti svojo vlogo. Zadruga so bile dolžne z organizirano nabavo oskrbeti svoje člane z izdelki, katerih cena je ustrezala vrednosti blaga; zadružniki pa so kot potrošniki lahko prispevali svoj delež s

tem, da so z doslednim nakupovanjem blaga v zadružni poslovalnici in bojkotom špekulantov "držali" cene. Tisti, ki so blago proizvajali, pa so ga oddajali le zadrugi, ki ga je prodajala po realni ceni.

Na ta način naj bi zadruga s svojimi poslovalnicami postale dejanski barometer realnih cen ter most med kmečkimi proizvajalci in mestnimi potrošniki.

Tako je na primer Uredba o oddaji presežkov in cenah krompirja, ki jo je izdalo ministrstvo za trgovino in preskrbo, izrecno določala, da ima izključno pravico za odkup krompirja od pridelovalcev NAVOD. Presežek krompirja je pomenil tisto količino, ki je bila večja od predvidenih 150 kilogramov na člana družine, 300 kilogramov za vsakega prašiča in 2000 kilogramov na hektar za seme. Za tiste količine, ki so jih kmetovalci prodali, so morali pristojnemu NOO izročiti od kupcev prevzete živilske nakaznice. Tako je bila določena cena 3 din za kilogram pri pridelovalcu in 4 din za kilogram v trgovini na drobno (3. čl. uredbe).

V 10. členu je uredba predpisala tudi sankcije, ki so predvidevale zaplembo skladno z zakonodajo.¹⁹

Sankcionirano uredbo je izdajatelj opravičeval z obrazložitvijo, da bo kmet pridelovalec s smotno in točno oddajo presežkov omogočal, da bo poskrbljeno za prehrano mest in industrijskih središč ter drugih kmetijsko pasivnih krajev.

Vendar so izkušnje pokazale, da s samimi zakonskimi uredbami in predpisi ni mogoče rešiti vseh vprašanj proizvodnje, preskrbe in cen, zlasti še, ko krajevna in okrajna oblastva pri izpolnjevanju teh zahtev niso bila dosledna. Zato je bil organom ljudske oblasti, množičnim in strokovnim organizacijam namenjen poseben poziv za ureditev cenovne politike. Družno naj bi sodelovali pri aktivizaciji zadružništva in državne trgovine, ter širjenju zadružnih poslovalnic. Doslej izražene birokratske slabosti Urada za cene je bilo nujno reorganizirati in sočasno poskrbeti za široko mrežo nadzora cen.

Vsi politični poudarki so temeljili na formulaciji, da je z gospodarskimi, organizacijskimi in političnimi ukrepi nujno potrebno tako utrditi in razširiti NAPROZE in državni sektor, da bosta sposobna prevzeti presežke poljedelskih pridelkov in jih razdeliti med zadružnike, seveda ob ustrezni možnosti za transport.²⁰

Splošna politična ocena poznejšega zadružništva v slovenskem prostoru iz konca junija 1945, objavljena v Ljudski pravici, št. 58 na strani 4, obetavno razčlenjuje razsežnosti njegovega razvoja na vseh ravneh gospodarstva. Smelo napoveduje razvoj velikih mlekarskih zadrug, v katerih bodo mleko predelovali v mlečne pro-

¹² Odločba o ceni poletnega krompirja, Uradni list SNOS in NVS, št. 26/1945, in Uredba o oddaji presežkov in o cenah krompirja v gospodarskem letu 1945/46, Uradni list SNOS in NVS, št. 48/1945.

¹³ Uredba ministrstva za trgovino in oskrbo o ceniku za živila in tobačne izdelke, Uradni list SNOS in NVS, št. 15/1945.

¹⁴ Uredba ministrstva za trgovino in oskrbo o preskrbi prebivalstva z mlekom, Uradni list SNOS in NVS, št. 15/1945.

¹⁵ Odredba ministrstva za trgovino in preskrbo o nakupovanju, odkupnih cenah in izvozu suhih jedilnih gob, Uradni list SNOS in NVS, št. 48/1945.

¹⁶ Odredba ministrstva za trgovino in preskrbo o začasnih cenah za govejo klavno živino in o prodajnih cenah za meso in drobovino, Uradni list SNOS in NVS, št. 23/1945.

¹⁷ Odredba o popisu, odkupu in odkupnih cenah krušnega žita za gospodarsko leto 1945/46, Uradni list SNOS in NVS, št. 38/1945.

¹⁸ Uredba o odkupu, prodaji in ceni medu, Uradni list SNOS in NVS, št. 40/1945.

¹⁹ Uradni list SNOS in NVS, št. 38/26. september 1945.

²⁰ Nova zadruga, št. 5/27. 9. 1945, str. 1.

dukte oziroma ga v neomejenih količinah dostavljali potrošnikom. Posebna pozornost je bila namenjena visokogorskim mlekararnam; te naj bi se specializirale za predelavo v sir in surovo maslo. V večjih gospodarskih okrajih so bile predvidene živinorejsko-produktivne zadruge, ki bi dokončno obračunale z starojugoslovanskimi "klerikalnimi in liberalnimi liki". Temelj novih zadrug bi bil rodovnik za pasemsko čisto in pasemsko mešano živino. Agrarna reforma naj bi dokončno razrešila tudi pojav pašniških zadrug in obnovo pašnikov. Mogoča je bila tudi gospodarska naveza živinorejske in mlekarske zadruge s pašniško zadrujo.

Politično zaželeno so bile še vrtnarske zadruge in sadjarske zadruge, ki bi rodile velike sadjarske skupnosti. Sadjarske združne organizacije bi poskrbele za drevesnice, ki ne bodo več imele narave trgovskega pridobivanja, ampak dovršeno produkcijo sadja. Tudi v tem primeru je bila mogoča gospodarska naveza vinarsko-kletarska-vinogradniška-sadjarska zadruga.

Kreditno združništvo, ki je temeljilo na klerikalno-liberalnih smernicah, naj bi bilo v novih družbenih razmerah namenjeno vsem, ki so denarno pomoč potrebovali.

Prvi kongres Narodne fronte Jugoslavije avgusta leta 1945 v Beogradu je izzvenel s sprejemom temeljnih programskih načel v 32 točkah. Dve izmed njih sta se neposredno dotaknili tudi združništva. V 19. točki z naslovom **Obnova in izgradnja dežele** se je Narodna fronta obvezala, da bo mobilizirala ljudske sile, da bi se naša dežela čimprej obnovila in da bi se naše gospodarstvo gradilo na teh načrtnih temeljih:

- elektrifikacija in industrializacija;
- krepitev državnega sektorja gospodarstva;
- razvoj širokega in množičnega gibanja združništva med kmeti, obrtniki in srednjimi sloji.

Narodna fronta je priznavala privatno lastnino in privatno pobudo v okviru splošnega gospodarskega načrta.

V 28. točki Za boljše življenje kmeta se je Narodna fronta zavezala, da si bo prizadevala za hitro uresničevanje agrarne reforme po načelu: "Zemljo tistim, ki jo obdelujejo", za tako rešitev vprašanja dolgov, ki ustreza interesom najvišjih slojev delovnega kmečkega stanu, za tako davčno politiko, ki bo največja davčna bremena prenesla na tiste, katerih dohodek od narodnega bogastva je največji. Fronta se bo uprla vsakemu poskusu ustanavljanja kartelov in drugih monopolskih združenj za izkoriščanje delovnega kmetijskega stanu. Delala bo za razvoj kmetijskega združništva in zato, da se poveže z mestnim kmetijskim združništvom in z državnogospodarskim sektorjem. Skrbela bo, da se bosta organizirala kredit in hitra pomoč pri obnovi kmetijskih gospodarstev, požganih hiš in pri dviganju zdrav-

stvene, kulturne in prosvetne ravni vasi sploh.²¹

Tudi okrožni in mestni komiteji KPS se na svojih razpravah o gospodarskih vprašanjih niso izognili obravnavanju vprašanja zadrug. Člani Komunistične partije so se čutili dolžne, da zadrugam "dajo pravo smer" in da mimo njih ne gre noben združni sestanek. V isti sapi pa so od zadrug navidez "pričakovali samoiniciativnost", saj "vendar država ne more biti podporna ustanova".²²

V mesecu septembru leta 1945 je bila v sklopu reorganizacije Centralnega komiteja komunistične partije Slovenije ustanovljena **Komisija za ekonomsko politiko**, in imela prvi sestanek 12. septembra 1945.²³

Komisija si je zastavila nalogo, da bo preučila vsa gospodarska vprašanja s področja industrije, financ, trgovine, transporta, kolonizacije in agrarne reforme ter z ugotovitvami seznanila CK, da bo dobil podlago za pravilno politično linijo. Člani so se zavezali, da bodo nenehno preučevali gospodarske zakone in odredbe ter spremljali njihovo uresničevanje. Komisija (člani so bili delegirani neposredno iz CK, Železniške direkcije, Statističnega urada, Iniciativnega odbora za združništvo, Ministrstva za kmetijstvo, Ministrstva za industrijo in Ministrstva za finance) je sodelovala tudi s sindikalno komisijo in Komisijo za socialno politiko.

Ohranjeni zapisi na področju delovanja najvišjega političnega foruma kažejo dokaj stvarno sliko razvoja panog gospodarstva, med katerimi velja postaviti v ospredje kmetijstvo in združništvo.

Na področju kmetijstva so bile izražene ugotovitve, da še ni zaživela organizacija državnega kmetijskega sektorja, pred vrati je bila jesenska setvena kampanja, neusklajena je bila politika cen (les – Notranjska, živina – Gorenjska, vino – Štajerska). Še večji so bili problemi preskrbe krme, živinorejska združna organizacija še ni imela pravih temeljev za večje dejavnosti. Težave so nastale pri izvajanju kolonizacije približno 3000 družin v Vojvodino in sploh pri izvajanju agrarne reforme.

Tesno povezana s kmetijstvom in prehrano je bila usklajenost s prometnimi sredstvi. Teh nikoli ni bilo dovolj. Železniški vagoni so bili blokirani in rezervirani za UNRRO, repatriiranje in vojsko. Zato je zaostajal prevoz premoga, apna in drugih pomembnih proizvodov, nujno potrebnih za obnovo. Zelo slabo je bil organiziran in izkoriščen tudi cestni promet.

²¹ Temeljna programska načela Narodne fronte Jugoslavije, 1945.

²² Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I. Zapisniki 10. seje Mestnega komiteja KPS, 16. 8. 1945, Arhiv I, fond: CK ZKS, AŠ III/43.

²³ Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I, Zapisnik komisije za ekonomsko politiko pri CK KPS, AŠ 3.

Zadružništvo je bilo po oceni komisije obremenjeno z nestrpnim odnosom do privatnega trgovskega sektorja, trenja so bila tudi z NAVODOM, saj je pogosto deloval v svojo korist. Zadružni sektor ni imel kadra, niti dovolj sredstev za oživitve kreditnega zadružništva. Zadrug so imele premajhna sredstva, da bi se lahko uspešno zoperstavile akcijam zelenašev, ki so se polastili kmetijskih produktov (fižol, krompir, grozdje). V nobenih drugih dokumentih ni bilo zaslediti tako ostre kritike na račun NAVODA - ta je bil celo označen kot saboterska organizacija, v kateri vladata birokratizem in špekulantska politika, in Ministrstva za trgovino in preskrbo, v kateri je stopilo v ospredje podpiranje "kulaške politike". Skupna ocena za te probleme je temeljila na ugotovitvi, da je vse ovire in probleme na področju uresničevanja gospodarske politike nujno potrebno urediti po partijski liniji.²⁴

Na tretji seji komisije, še v mesecu septembru 1945, je bila med sklepi sprejeta že izpeta in utrujajoča konstatacija, da je treba najti primerno koordinacijo nad državnim, zadružnim in privatnim sektorjem.

Na januarski seji leta 1946 je komisija celoten sestanek namenila obravnavi zadružništva kot "glavnega sredstva za dvig proizvodnje v kmetijstvu in domači industriji" in ene pomembnejših oblik "stika med delavci in kmeti". Kljub težavnosti položaja, ta se je kazal v nehomogenosti kmetijske proizvodnje pri nas (njive, sadovnjaki, vinogradi, gozdovi), je bila Partija po mnenju članov komisije dolžna podpreti zadružno gibanje z vsemi silami, zlasti je veljalo podpreti močne nabavno-prodajne zadrug v industrijskih središčih in si zanje prizadevati.

Oprezen odnos do obrtnega zadružništva je treba po zagotovilih članov Komunistične partije prilagoditi sodobnim zahtevam ter podpreti mizarške, krojaške, čevljarške in druge zadrug. Politično manj sprejemljive so bile zadrug pekov, mesarjev, vinskih trgovcev – njihovo vsebino naj bi raje prevzele mestne zadrug. Predvsem pa je bilo poudarjeno, "da si je pravilen odnos do zadružništva mogoče zamisliti le, če bo vsaka zadruga imela svojo partijsko celico z zgrajenimi partijci, ki jim bo jasna smer razvoja".²⁵

Dva zanimiva zapisa, politično obarvana, a jasno oborožena s kritiko zadružništva s pozicije moči, sta dajala vtis, da se nekatere zadeve na področju zadružništva ne morejo premakniti z mrtve točke. Prvi je bil povezan z 10. sestankom Ekonomske komisije pri CK KPS, ki je 8. maja 1946 namenila osrednjo točko dnevnega reda problemom zadružništva. Razpravljalci so brez-

kompromisno razgalili napake zadružništva, zlasti omalovažujoč odnos do državnega sektorja, lov za dobičkom, nesposobnost zadružnih funkcionarjev pri reševanju konkretnih nalog in nenadzorovano zaposlovanje, izkoriščanje špekulantov, nepovezanost zadružništva s političnimi in državnimi organi ter masovnimi organizacijami.

Nastale so zahteve po takojšnji reorganizaciji zadružnih vodstev in njihovi pravilni politični usmeritvi. Posebno kritiko si je prislužil tudi IZOS, ki je krivdo za kaotično stanje hotel naprtili kar državnemu sektorju. Kreditne zadrug so imele na primer premajhne možnosti za kreditiranje, finančno ministrstvo je dovoljevalo stihijsko odločanje kreditnih zadrug o kreditu, saj ni bilo niti pravih kadrov, ki bi bili usposobljeni za vodenje kreditne politike.²⁶

Drugi zapis je bil povezan z avgustovsko sejo CK KPS, ki je bila eksplicitno namenjena zadružnim problemom. Vida Tomšič je najprej predstavila nekaj pozitivnih premikov, ki so bili doslej opravljeni, na primer preusmeritev IZOS-a v revizijsko zvezo, vse večje zanimanje partijskih organizacij za zadružništvo. V IZOS-u bo nujno izvesti še nekaj kadrovskih premikov. Tečaje, ki jih je prirejal IZOS, je treba posodobiti in spremeniti v šole z enoletnim poukom. Nujno potrebne so eno do dvodnevne konference zadružnih kadrov, na katerih bi se razpravljalo o nerešenih problemih (zakonodaja, Kidričev govor, Kardeljeve misli itd.). Referenti za zadružništvo pri posameznih ministrstvih (kmetijskem, trgovinskem, finančnem in gradbenem) so se večinoma izkazali kot togi in nepraktični ter nesposobni za vodenje politike posameznih sektorjev.

Pri številnih zadrugah je bilo opaziti tendence k razpustu, med vzroki za takšno stanje je bilo tudi premajhno zanimanje političnih aktivov. V samih zadrugah so nastale težnje k razbitju, propagandna dejavnost reakcije je bila še vedno precejšnja. Živinorejske zadrug so bile ocenjene kot izrazito kulaške. Doseči bi morali, da bi bilo v zadrugah vsaj tri četrtine kmetov – živinorejcev. Proti državnemu sektorju so se bojevale tudi lesno produktivne zadrug, ki so bile prav tako "kulaško" usmerjene, saj v njih skoraj ni bilo gozdnih delavcev.

Miha Marinko je ocenil, da je treba med raznoterostjo nastajajočih zadrug slediti zlasti kmečko obdelovalnim in obrtno produktivnim zadrugam. V zadružnem aparatu je bilo premalo komunistov, pa tudi politična nezrelost masovnih političnih organov je bila več kot očitna. Zadružniki so velikokrat nastopali proti državi, različne ustanove pa so zadrug zaradi nepoznavanja uvrstile kar med privatni sektor. Ocenil je tudi, da zadrug, ki zaposlujejo tujo delovno silo,

²⁴ Prav tam.

²⁵ Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I, fond: Arhiv CK KPS, Zapisnik sestanka komisije za ekonomsko politiko, 9. 1. 1946, AŠ 3/1.

²⁶ Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I, fond: Arhiv CK KPS, AŠ 3/2.

niso prave zadrage in niso usklajene z novo zakonodajo. Ministrstvo za trgovino mora voditi takšno zadružno politiko, ki bo v kali zatrla razvoj kapitalističnega zadružništva.

Probleme zadružništva so na seji povzeli v tehle ugotovitvah:

- V Sloveniji ne gre toliko za pospeševanje industrializacije ob pomoči zadrug, kot je to očitno v drugih republikah in v Sovjetski zvezi.
- Še vedno je bila navzoča miselnost, da je zadružništvo samostojno gibanje, ki se razvija vzporedno z državnim sektorjem. Med njima bi se mogla vzpostaviti trdnejša vez. Tudi državne ustanove ne kažejo pravega razumevanja za zadrage in ravna jo samovoljno, zlasti si je v tem pogledu prislužil kritiko Odsek za zadružništvo na Ministrstvu za kmetijstvo.
- V zadrugah, v katerih je bilo premalo komunistov, je politično delo zamrlo. Malih kmetov je bilo v zadrugah vse premalo, zato takšna zadruga ni mogla postati problem kraja. Največjo pozornost si zaslužijo kmečko obdelovalne zadrage, NAPROZE in tiste obrtno produktivne zadrage, ki niso delniške družbe.
- Še vedno so bile močno navzoče nazadnjaške prvine, katerih cilj je bil uničiti zadrage in državni sektor.
- Partijski sekretarji bi morali višje organe redno obveščati o položaju na vaseh.
- Republiški zakon o zadrugah mora onemogočiti razvoj zadrug v kapitalističnem duhu.
- Skličejo naj se partijske konference o zadružnih problemih.
- Potrebna je decentralizacija NAPROZ, postale so premočne. Tudi okrožne poslovne centrale delujejo preveč grosistično.
- Zmotna je ideja o ustanovitvi kreditnega oddelka pri okrožnih poslovnih centralah.
- Zadrage morajo ostati neposredno povezane z državnim kreditnim sistemom.²⁷

Avgusta leta 1946 so nekateri člani Ekonomske komisije pri CK KPS osebno obiskali nekatere zadrage na Štajerskem in zatem pripravili poročilo, ki je že takoj na začetku obsojalo medije obveščanja, da nestvarno in neumestno prikazujejo razvoj zadružništva in ga povzdigujejo s slavospevi, ki niso podoba resničnega stanja. Stanje v večini zadrug so ocenili kot slabo in ga tudi primerno utemeljili:

1. V zadrugah je neurejen sistem nagrajevanja za opravljeno delo, pa tudi slaba organizacija delovnega procesa.

2. Negodovanje zadružnikov je bilo povezano z neurejenim stanovanjskim vprašanjem. Zadružniki še zdaleč ne stanujejo na zadružnem ozemlju, kot je bilo predvideno. Ponekod, npr. pri vinogradniških zadrugah, so zadružniki stanovali v viničarijah, ki so bile last velikih kmetov, in so morali stanovanja odslužiti z delom, šele nato so lahko delali v zadrugah. Pri teh zadrugah tudi ni bilo skupne živine, prav tako so skupno obdelovali le vinograde. Preostalo je bila stvar posameznikov.
3. Neurejeno je bilo socialno vprašanje zadružnikov.
4. Še vedno ni bila izvedena arondacija zemljišč, to pa je povečevalo samozavest reakcije in rušilo samozavest zadružnikov.
5. V nekaterih zadrugah je bilo opaziti, da so posamezniki obdelovali več kot en hektar svoje zemlje kot osebno gospodarstvo in so temu, razumljivo, dajali prednost.
6. Še vedno niso bila pojasnjena vprašanja glede živine in inventarja, lastništva ter vnosa v zemljiško knjigo.
7. Nujno bi bilo analizirati donosnost posameznih zadrug in posledično pripraviti gospodarski finančni načrt za življenjski standard, ki ga lahko zadrage zagotavljajo posamezniku.
8. Ne nazadnje sta bili samostojnost in uspešnost zadrage odvisna tudi od pravilne odmere davka, saj bi obdavčitev zadrage kot gospodarske enote in progresivna davčna obremenitev za zadrugo pomenili konec njenega delovanja.

Na koncu poročila ni manjkalo priporočilo, da je v zadrugah treba okrepiti politično delo in da se bodo morale partijske celice ne le okrepiti, ampak postati veliko vplivnejše.²⁸ Na teoretičnih podlagah in na temelju političnih izkušenj članov CK na terenu je CK KPS dne 19. decembra 1946 izdal okrožnico, opremljeno s posebno št. 000835, namenjeno vsem partijskim organizacijam kot študijsko gradivo.

Okrožnica je v prvem delu kritično ocenila napake zadružništva, ki so se pokazale v dosedanjem obdobju, v drugem delu se je osredotočila na možnosti razvoja zadružništva in njegov pomen v gospodarskem, političnem ter kulturnem pogledu. V sklepnem delu pa je zavezala vse komuniste, da se z njo seznanijo ter čimbolj konkretizirajo šest nalog za dvig slovenskega zadružništva. Iz okrožnice je jasno razvidno, da si je Partija želela zagotoviti vodilne položaje tudi v zadrugah. Zaradi zanimive vsebine okrožnico povzemam v celoti.

²⁷ Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I., fond: Arhiv CK KPS, AŠ 2.

²⁸ Arhiv Republike Slovenije, Oddelek I., fond: Arhiv CK KPS, Poročilo o zadrugah, spis št. 582/1946, AŠ 3.

Vsem partijskim organizacijam

V odnosih naših partijskih organizacij do vprašanja zadrugištva v celoti in v posameznih konkretnih primerih opazamo vrsto napačnih nazorov in postopkov. Z ozirom na poseben pomen, ki ga ima zadrugištvo v naši ekonomsko-socialni strukturi imajo te napake lahko izredno težke posledice, ki ponekod že nastopajo. Nujno je zato, da vse partijske organizacije proučijo temeljito vprašanje zadrugištva, tako teoretično kakor tudi, da v svoji vsakodnevni praksi izpremene odnose do zadrug na njihovem terenu.

Do napak, ki se danes pojavljajo v mnogih zadrugah, ravno vsled premale pažnje in dela naših partijskih organizacij na tem polju, vidimo neprincipielno, na eni strani sektaško in na drugi strani oportunistično stališče. Nekatere partijske organizacije in aktivisti skušajo odpraviti problem zadrugištva s tem, da pristopajo k likvidaciji zadrug oziroma zavirajo njihovo rast. Na drugi strani pa so zopet taki, ki držijo se nekaterih splošnih parol o zadrugištvu preceňujejo zadrugištvo v tem smislu, da nasedajo tistim elementom v zadrugah, ki s svojo staro miselnostjo, oziroma iz špekulantskih privatno-lastninskih interesov predpostavljajo oziroma protistavljajo zadrugi sektor državnemu. Oni smatrajo, da lahko zadrugištvo raste na pravih osnovah samo od sebe in s tem dejansko prepuščajo zadruge reakcionarnim vplivom.

To so razlogi, zaradi katerih danes naše zadrugištvo ne raste v taki meri, kot bi bilo to potrebno in da se na drugi strani v obstoječih zadrugah nadaljujejo napake, proti katerim se ne vodi nikakoli ali premalo borba.

Take napake so z ene strani:

- a. Nepravilen odnos zadrug do državnega sektorja, ki se kaže v težnji dobiti čim več državne imovine, v prisvajanju te imovine ob zavlačevanju odplačevanja državi, v zakrivanju njenega izvora; v težnji voditi svoje poslovanje brez naslonitve na državni sektor, oziroma celo v konkurenci z državnim sektorjem, skrivati svoje dobičke pred obdavčenjem itd.
- b. Špekulantsko profitorske tendence mnogih zadrug, kjer so našli primerno obliko za svoje delo špekulantski elementi s tem, da so si naredili formo zadrugištva; posebno v zadnjem času odkrivamo vrsto kriminalnih poneverb in špekulacij, kar je posledica dela teh elementov in premale kontrole samega članstva, ljudskih oblasti in od zgoraj;
- c. Skrivanje tako špekulantskih kakor protidržavnih in s tem v bistvu protiljudskih odnosov z zlorabljanjem zadrugne demokracije in samostojnosti zadrugnih organizacij, ki jo prikazujejo s tem, da organi ljudske oblasti in druge množične organizacije ne smejo vplivati na gospodarsko in politično smer zadrug.

To predvsem zagovarjajo nekateri stari zadrugarji, ki gledajo na našo ljudsko državo tako, kot so nekoč upravičeno gledali na staro Jugoslavijo in s tem seveda pomagajo – hote ali nehoti – resnično protiljudskim, špekulantskim težnjam, ki se skrivajo v senci takih teorij.

- č. V mnogih zadrugah, posebno NAPROZAH, se špekulantske tendence kažejo predvsem v tem, da ne izvajajo v dovoljni meri svoje osnovne naloge, to je zbiranje kmetijskih pridelkov, ampak skušajo doseči dobiček samo v poslovanju s predmeti, ki zahtevajo manjšega rizika in so čisto tudi zaščiteni z administrativnimi merami. Pojavljajo se težnje razdeliti nastali dobiček med zadrugnike, brez razmišljanja o tem, kako naj bi prav ta dobiček omogočil njihovo boljše poslovanje v korist vsem zadrugnikom.
  - d. V mnogih zadrugah, ki bi morale nuditi malemu in srednjemu kmetu pomoč v njegovem gospodarjenju, opazamo obratno okoriščenje kulaških elementov z ugodnostmi, ki jih daje zadrugištvu naša ljudska država.
  - e. Nedemokratsko postopanje nekaterih uprav in poslovnih odborov v odnosu do članstva, nedajanje obračunov in poročil, odbija članstvo in ostale množice do zadrug. Posebno opazamo, da upravni odbori ponekod vodijo poslovanje tako brez kontrole od strani članstva, kakor tudi od strani nadzornih odborov, ki so ostali čisto zgolj formalni.
- Z druge strani pa zopet napake:
- da se proti zadrugam, v katerih se pojavljajo špekulantske in profitorske tendence, nastopa ne z borbo za odpravo teh napak, ampak kar z namenom likvidiranja in podržavljanja teh zadrug;
  - da se na deželi forsira samo višji tip kmetijske zadrug za skupno obdelovanje zemlje in s tem prihaja v konflikt z individualistično miselnostjo kmetsko-posestnika ter daje oporo nasprotnikom, ki našo zadrugno formo indentificirajo s kolhozi;
  - da so višje oblike kmetijsko obdelovalnih in vinogradniških zadrug doslej v glavnem omejene samo na agrarne interesente in koloniste, ni se pa gojilo tistih nižjih oblik kmetijsko obdelovalnih zadrug, ki so za malega in srednjega kmetskega povsod, z ozirom na njegovo stopnjo razvoja sprejemljivejša, prav tako možna – in za njega tudi koristna.

O pomenu zadrugištva

Zadrugištvo je v stari Jugoslaviji, kakor tudi v kapitalističnih deželah sploh, je vsled kapitalističnega značaja državne oblasti nujno plen izkoriščevalskih razredov. Ideja rešitve delovnega ljudstva preko zadrugištva in zadrug je zato v takih okoliščinah obsojena na propast, je utopija.

V pogojih ljudske oblasti, ki se oslanja na močni državni, to je občeljudski sektor, pa postane zadružništvo, ki organizira malega producenta in konzumenta in ga poveže s tem državnim sektorjem, ena izmed mogočih poti za izboljšanje gospodarskega položaja delovnega ljudstva, ogromna pomoč v njegovem boju proti ostankom kapitalističnih izkoriščevalskih elementov v mestu in na vasi, pot k naprednejšemu gospodarjenju vasi.

V novi Jugoslaviji ob pogojih ljudske oblasti, ima zadružništvo zato svoj poseben pomen in naloge:

1. pomoč delovnemu ljudstvu mesta in vasi v njegovi gospodarski borbi proti izkoriščevalskemu in spekulantskemu delu privatnega sektorja za izboljšanje življenjskih pogojev;
2. utrjevanje zveze delovnega ljudstva mesta in vasi, ki se v tem sodelovanju krepi kot ena izmed najvažnejših osnov ljudske oblasti;
3. z naslonitvijo in tesno povezanostjo državnega in zadružnega sektorja še hitreje eliminiranje kapitalističnega anarhizma v gospodarstvu, omogočanje uvedbe planskega gospodarstva, posebno tudi v tisti del produkcije, kjer prevladujejo drobni delovni privatni lastniki, kjer bi sicer plansko gospodarstvo ne bilo izvedljivo;
4. ogromen pomen ima zadružništvo tudi na polju vzgoje delovnega ljudstva v političnem in kulturnem smislu.

V zvezi z navedenimi splošnimi nalogami zadružništva v novi Jugoslaviji je potrebno, da so si naše organizacije na jasnem tudi glede razumevanja posebnih nalog poedinih tipov zadrug in njihovega pomena. Zvezni zakon o zadrugah daje široke osnove za organiziranje najrazličnejših tipov zadrug, ki imajo skupen osnovni namen: povezovati in pospeševati kmetijsko, gospodarsko in obrtno delavnost, razvijati iniciativo najširših ljudskih množic na deželi in v mestu pri

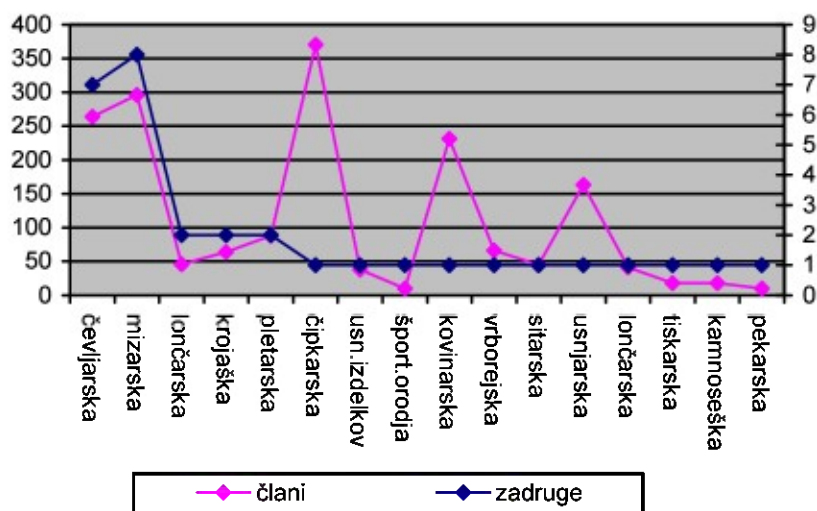
organiziranju proizvodnje, preskrbe in razdeljevanja blaga.

V tem smislu imamo lahko razne oblike zadrug, ki na različne načine močno povezujejo svoje člane in pri tem upoštevajo nivo njihove zavesti in pripravljenosti za organizacijo vzajemne pomoči v gospodarjenju, ki ima značaj zadruga. Toda popolnoma napačen je postopek nekaterih naših organizacij, ki mislijo, da je mogoče dekretirati in z administrativnimi merami delati korake, ki jih lahko store delovne množice samo, če so prepričane, če so na svojih lastnih izkušnjah ugotovile koristnost takega organiziranja. Zato je dolžnost prav naših partijskih organizacij, da znajo prilagoditi množične oblike, ki so možne v zadružništvu z vsakokratno konkretno situacijo na terenu, konkretnim razporeditvijo množic in njihovimi izkušnjami, z nivojem njihove politične zrelosti in zavesti.

Napačno je zato držati se mehanično v vseh okoliščinah šablonskih organizacijskih oblik, ki čestokrat dušijo iniciativo množic, da bi jo razvijale. Treba je ob čuvanju osnovnih določil, ki jih daje zvezni zakon o zadrugah izbrati tisto podrobno organizacijsko določilo, ki bo v največji meri zagotovilo, da bo zadruga našla pristop do množic in bo sposobna izpolnjevati naloge, pred katerimi stoji v konkretnem primeru.

Nabavno-prodajne zadruga predstavljajo v Sloveniji najbolj razpredeno vrsto zadrug tako v podeželju kot v mestih ter v industrijskih in drugih potrošnih središčih.

Nabavno-prodajne zadruga morajo na deželi predvsem skrbeti za zbiranje kmetijskih pridelkov svojih članov in za njih skupno prodajo ter tako v mestih in industrijskih središčih kot na deželi skrbeti za preskrbo potrošnikov s proizvodnimi sredstvi in potrošnimi predmeti ob najnižjih možnih stroških. Pri tem morajo razviti najširšo iniciativo, da nudijo svojemu članstvu največjo

možno izbiro tudi v vsem razpoložljivem neracioniranem blagu. Odigrati morajo važno vzgojno nalogo v gospodarskem, političnem in kulturnem pogledu in bistveno pripomoči k učvrstitvi zveze med mestom in vasjo.

Zvezni zakon predvideva razlike med kmečkimi nabavno-prodajnimi zadrugami ter delavskimi in uslužbenskimi potrošniškimi zadrugami, pri čemer daje prvim poudarek na zbiranju in skupni prodaji, pri drugih pa poudarek na potrošnji. Gotovo je bila pri nas ovira dobremu delu nabavno-prodajnih zadrug enoten tip teh zadrug za deželo in mesto in bo treba v bodoče navajati te zadruge na izvrševanje osnovnih nalog. Prav tako je bila ovira pravemu združnemu delu prevelika centralizacija NAPROZ, zato ker množice ne morejo imeti istega odnosa do poslovalnice, kakor do zadruge, ki je njihova tvorba.

Z ozirom na strukturo našega prebivalstva in številnostjo malega in srednjega kmeta imajo posebno vlogo **kmečke proizvajalne in predelovalne zadruge vseh vrst** (zadruge za skupno obdelovanje zemlje, vinogradniške, živinorejske, lesne, vinarske in sl.).

V mnogih zadrugah, posebno živinorejskih in lesno-produktivnih ter vinarskih, ni zagarantirana prvenstvena pomoč malemu in srednjemu kmetu in v njih čestokrat srečujemo nepravilne protiljudske tendence kulaških elementov.

Najvažnejše in najnaprednejše so zadruge za skupno obdelovanje zemlje in vinogradniške zadruge, ki združujejo svoje člane pri skupnem obdelovanju svoje zasebne zemlje, omogočajo mehanizacijo obdelovanja, vključevanje v plan in s tem dvigajo standard življenja malega in srednjega kmeta.

Obstoječe zadruge za skupno obdelavo zemlje že same kažejo različne stopnje povezave med člani za skupno delo. Predstavljajo močno oporo v nadaljnjem izboljšanju življenja na vasi. Vendar ne smemo prezreti, da je ta najnaprednejša oblika skupnega dela zajela predvsem agrarne interesente in koloniste in da na tem področju obstoja še izredno mnogo dela. Na praktičnih primerih bo treba malemu in srednjemu kmetu dokazati prednost takega načina obdelovanja zemlje, ki mu omogoča napredek, kaže perspektivo.

Obrtno-proizvajalne in predelovalne zadruge morajo zbrati in organizirati drobne obrtniške proizvajalce ter vključiti njihovo delo v gospodarski načrt. Po svoji nalogi zato predstavljajo v Sloveniji, kljub razmeroma močni industriji, tisto vrsto zadrug, ki bodo delovnemu obrtniku omogočile njegovo uspevanje v tesni povezavi z državnim industrijskim sektorjem v njegovo osebno korist in v korist vsega ljudstva. Napake, ki so se pojavljale pri tej vrsti zadrug tem, kjer so se v njih skušali prikriti špekulantski protiljudski elementi, ne smejo ovirati naših

organizacij, da ne bi videle pomena teh vrst zadrug kot celote, pristopale k organiziranju obrtnikov v obrtno-proizvajalne in predelovalne zadruge in na drugi strani razkrinkavale in čistile špekulantske elemente iz teh zadrug. Pri tem pa moramo imeti pred seboj perspektivo razvoja obrti in s tem tudi obrtno-proizvajalnih in predelovalnih zadrug, ki mora biti podrejena in v skladu z zahtevami razvoja industrije sploh in posebej vsake industrijske panoge.

Naloge naših organizacij

Okrajni komiteti in celice morajo v zvezi z razloženim pomenom združništva in navedenimi napakami v odnosu do združništva predelati predloženo okrožnico in jo konkretirati na svoj teren. Predvsem je treba sprejeti in začeti izvajati sklepe z ozirom na problem združništva v sledečem:

1. Očistiti obstoječe zadruge, njihove poslovne in upravne odbore vseh špekulantskih elementov, brigati se za pravilen odnos zadrug do ljudske oblasti. To morajo izvesti z metodo prepričevanja in dela med množicami, z zainteresiranjem vseh članov, za pravilno poslovanje zadrug, za polaganje računov upravnih in poslovnih odborov itd.
2. Posebno skrb posvetiti zadrugam za skupno obdelovanje zemlje, nastopiti proti tendencam izenačevati te zadruge s kolhozi (ki nastajajo na socialistični lastnini zemlje, naše zadruge pa na privatni lastnini vsakega poedinega člana). Skrbeti morajo za to, da bo v teh zadrugah pravilno razdeljeno delo in odgovornost ter pravočasno in pravilno razdeljeni donosi zadrug. V teh in tudi v drugih zadrugah odpraviti energično nedemokratične in samovoljne odnose uprav do članstva.
3. S pravnimi organizacijskimi merami zagotoviti vodečo vlogo Partije v zadrugah. Produktivne zadruge (kmetško obdelovalne in obrtniške) so osnovne edinice, v katerih je treba formirati partijske celice in ne kot se dogaja doslej prepuščati v teh zadrugah člane zadrug, ki so obenem člani KP, organizirane v različnih celicah. Člani ostalih vrst zadrug, ki so obenem člani Partije, so sicer organizirani na terenu kot doslej, v svoji zadrugi pa tvorijo partijsko grupo.
4. S političnim delom med samimi združniki in ostalimi množicami usmeriti nezadružnike – drobne privatne proizvajalce, kmete in obrtnike v zadruge, v samih zadrugah pa politično in kulturno dvigati nivo članstva.
5. Z ozirom na bližnji kongres slovenskih zadrug pospešiti z navedenimi nalogami in skrbeti za to, da bo kongres v celoti uspel tako organizacijsko kakor tudi politično in da bo zagotovljeno pravilno izvajanje sklepov kongresa.

6. Vse partijske organizacije morajo organizirati za svoje člane temeljit študij, tako teoretične literature o združništvu in o našem gospodarstvu sploh (Kidrič: govor na združnem kongresu, *Komunist št. 1* itd.), kakor tudi študij konkretnih prilik na terenu, ki omogoča pravilno organiziranje zadrug.²⁹

Zanimivo in dokaj stvarno podobo mariborskega združništva v januarju 1947 je Centralni komite Komunistične partije Slovenije predstavil tudi v zapisniku Mestnega komiteja KPS Maribor mesto. Člani rajonskih komitejev in sekretarji celic so v posebni točki dnevnega reda analizirali položaj in raven razvoja mariborskih zadrug in med njimi posebej poudarili NAPROZO, štiri kmetijske obdelovalne zadruge in vinarsko zadruge.³⁰ Kritično je bila ocenjena že NAPROZA, ki ni imela prave kadrovske zasedbe in je bilo zato njeno delo neučinkovito. Zato so predlagali "partijsko združno ofenzivo", ki bi ob sodelovanju regularnih petih partijskih delegatov, ki so sodelovali na občnem zboru NAPROZE. Pozitivno je bila ovrednotena le Laskova zadruge - tej morajo za še boljše delo dajati podporo druge partijske celice.

Predstavljena je bila pobuda o intenzivnem ustanavljanju strojnih zadrug, ki bo nekakšna vmesna stopnja k pravi obdelovalnim zadrugam.

Zelo negativno oceno so dobile vinogradniške zadruge; v njih je bila nujna intervencija komunistov, ki bi odgovarjali za delo in uspeh vinogradniških zadrug. Pozitivno naj bi vplivali na zmanjšanje pijančevanja vinogradnikov in viničarjev. Takšnim združnikom, članom partije, je grozila izključitev. Partija si je postavila nalogo, da zamenja predsednika vinogradniške zadrug (kulaka), ga nadomesti z agrarnimi interesi in izvaja resen partijski nadzor.³¹

Sklepni del poglavja nas privede do razmišljanja, da je bil politični pogled na združništvo vzporeden s pogledom, ki ga je imela Komunistična partija in ga je dokončno potrdila s sprejemom ustave FLRJ iz začetka leta 1946. Dala je vodilno vlogo državi in tako določila partiji s posebnim zakonom o združništvu njeno mesto kot del celotne družbeno-gospodarske strukture nove države. Tudi državni sektor v kmetijstvu je bil organiziran v državna kmetijska posestva, lokalne ekonomije, drevesnice in vrtarije, znanstveno-raziskovalne postaje, kmetijske šole in strojne postaje.³² Sprejeta je bila misel Edvarda Kardelja - ta je v svoji politični misli o kmetu in združništvu ves čas iskal način, kako kmete kljub obstoju njihove zasebne lastnine spraviti v tirnice socialističnega političnega in ekonomskega sistema.³³

²⁹ Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Mestni komite KPS Maribor mesto 1945-1947, zapisnik članov rajonskih komitejev in sekretarjev celic, AŠ 3/37.

³⁰ Pokrajinski arhiv Maribor, fond: Mestni komite KPS Maribor mesto 1945-1947, zapisnik članov rajonskih komitejev in sekretarjev celic, AŠ 1/2.

³¹ Prav tam.

³² Zgodovina Zveze komunistov, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1986, str. 298.

³³ Zdenko Čepič, Kmetje in združniki v pogledih Edvarda Kardelja, Čarnijev zbornik, Zbornik mednarodnih družboslovnih in humanističnih razprav, Ljubljana 1998.